

System edukacji w Polsce dla osób z autyzmem

Prawo do edukacji oraz zasady organizowania nauki dla uczniów z autyzmem regulują następujące akty prawne:

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (art. 70)
2. ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (art. 1, art. 5, art. 14, art. 14a, art. 17, art. 58, art. 71b)

oraz wydane do ustawy rozporządzenia ministra edukacji, z których najważniejsze to:

- rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dn. 12 lutego 2001 r. w sprawie orzekania o potrzebie kształcenia specjalnego lub indywidualnego nauczania dzieci i młodzieży oraz wydawania opinii o potrzebie wczesnego wspomaganie rozwoju dziecka, a także szczegółowych zasad kierowania do kształcenia specjalnego lub indywidualnego nauczania,
- rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i sportu z dnia 4 kwietnia 2005 r. w sprawie organizowania wczesnego wspomaganie rozwoju dzieci,
- rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 29 stycznia 2003 r. w sprawie sposobu i trybu organizowania indywidualnego nauczania dzieci i młodzieży
- rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dn. 18 stycznia 2005 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnej oraz niedostosowanej społecznie w specjalnych przedszkolach, szkołach i oddziałach oraz ośrodkach,
- rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dn. 18 stycznia 2005 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnej oraz niedostosowanej społecznie w przedszkolach, szkołach i oddziałach ogólnodostępnych lub integracyjnych,
- rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dn. 7 stycznia 2003 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach,
- rozporządzenie ministra edukacji wydawane co roku w grudniu dotyczące sposobu podziału części oświatowej subwencji ogólnej dla jednostek samorządu terytorialnego w danym roku.

1. **Orzeczenie.** Każde dziecko z diagnozą lekarską dotyczącą zaburzeń rozwojowych (w tym z autyzmem) powinno mieć wydane przez publiczną poradnię psychologiczno-pedagogiczną orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego lub nauczania indywidualnego. Orzeczenie to jest podstawą do dostosowania treści, metod i organizacji nauczania stosownie do jego potrzeb i możliwości psychofizycznych (określa to ustawa z dn. 7 września 1991 r. o systemie oświaty). Dzieci i młodzież posiadające takie orzeczenia mogą uczęszczać do przedszkola, szkoły ogólnodostępnej, integracyjnej lub specjalnej. Ostatecznego wyboru rodzaju szkoły dokonują rodzice dziecka i każda szkoła musi brać pod uwagę ich decyzję. W orzeczeniach tych są zawarte także dodatkowe wskazania co do uczestniczenia danego dziecka w dodatkowych zajęciach usprawniających, terapeutycznych.

Orzeczenia dla dzieci i młodzieży z autyzmem wydawane są przez składy orzekające we wskazanych przez kuratora oświaty publicznych poradniach psychologiczno-pedagogicznych. Oznacza to, że w komisjach tych powinni zasiadać specjaliści znający specyfikę pracy z dziećmi i młodzieżą z autyzmem (w praktyce nie zawsze tak jest).

2. **Wczesne wspomaganie rozwoju.** W przypadku dzieci, które nie uczęszczają jeszcze do szkoły może być organizowane wczesne wspomaganie rozwoju. Kieruje na nie poradnia psychologiczno-pedagogiczna, która wydaje stosowną opinię. Zajęcia te są organizowane w przedszkolach, szkołach, poradniach psychologiczno-pedagogicznych. Niestety wymiar wczesnego wspomaganie rozwoju jest bardzo ograniczony – jest to od 4 do 8 godzin w miesiącu.

3. Typy szkół i nauczania. Dzieci i młodzież z autyzmem mogą uczęszczać do przedszkoli, a potem szkół (publicznych i niepublicznych) / oddziałów: ogólnodostępnych, integracyjnych, specjalnych. Każdy typ przedszkola, szkoły ma swoją specyfikę związaną z organizacją nauczania, zapewnienia opieki, kadry nauczycieli, liczebności oddziału. **Szkoły ogólnodostępne** (prowadzą je gminy) są najmniej przygotowane do pracy z uczniami niepełnosprawnymi, w tym z autyzmem, aczkolwiek jeżeli trafia do nich dziecko ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi musi mieć zapewnioną opiekę i naukę dostosowaną do jego potrzeb i możliwości oraz zorganizowane dodatkowe zajęcia usprawniające. Dzieci z autyzmem, które trafiają do szkół ogólnodostępnych najczęściej mają tu organizowane **nauczanie indywidualne**. Obejmuje się nim dzieci i młodzież, których stan zdrowia uniemożliwia lub znacznie utrudnia uczęszczanie do szkoły. Przepisy nie precyzują jasno czy można prowadzić nauczanie indywidualne na terenie szkoły, w związku z tym dzieci są bardzo często uczone w domu. Wymiar zajęć jest tu ograniczony, np. w klasie I – III od 6 do 8 godz. tygodniowo. **Szkoły integracyjne** (prowadzą je gminy) zapewniają integrację ze zdrowymi rówieśnikami. Klasy są tu mniej liczne – od 15 do 20 uczniów, z czego od 3 do 5 uczniów niepełnosprawnych. Jeżeli w klasie takiej jest uczeń z niepełnosprawnością sprzężoną liczba uczniów niepełnosprawnych może być obniżona. W takim oddziale pracuje dwóch nauczycieli – jeden z nich musi być pedagogiem specjalnym i pracuje z uczniami niepełnosprawnymi. W szkołach podstawowych i gimnazjach w klasach integracyjnych może być zatrudniona także osoba, która jest pomocą nauczyciela (nie musi mieć wykształcenia pedagogicznego). W szkołach tych powinni być zatrudnieni dodatkowi specjaliści do pracy z dziećmi niepełnosprawnymi (np. pedagog specjalny, logopeda). W szkołach integracyjnych oprócz zajęć edukacyjnych dzieci niepełnosprawne, w tym z autyzmem, powinny mieć organizowane dodatkowe zajęcia usprawniające, terapeutyczne, logopedyczne. **Szkoły specjalne** (prowadzą je powiaty) są tworzone dla uczniów niepełnosprawnych, z dysfunkcjami rozwojowymi. W Polsce istnieje możliwość organizowania oddziałów dla uczniów z autyzmem. Klasa taka ma liczyć od 2 do 4 uczniów. Zajęcia w niej powinien prowadzić odpowiednio przygotowany specjalista wspierany przez pomoc nauczyciela. Oddziały dla dzieci z autyzmem mogą być tworzone w szkołach ogólnodostępnych i szkołach specjalnych.

4. Plany nauczania. Dla uczniów z autyzmem obowiązują odrębne plany nauczania określające ilość obowiązkowych zajęć edukacyjnych oraz zajęć rewalidacyjnych i innych zajęć dodatkowych na każdym etapie nauki. Uczniowie ci mają zagwarantowane także zajęcia z alternatywnych metod komunikacji. Nawet w przypadku gdy dziecko z autyzmem uczęszcza do szkoły ogólnodostępnej powinno mieć zajęcia zorganizowane i realizowane zgodnie z planem nauczania dla uczniów z autyzmem.

5. Dowóz do szkoły. Uczniowie posiadający orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego lub nauczania indywidualnego (wśród nich są dzieci z autyzmem) mają zagwarantowany darmowy dowóz wraz z opieką do najbliższej szkoły podstawowej, gimnazjum lub specjalnego ośrodka szkolno-wychowawczego (nie dotyczy to uczniów szkół ponadgimnazjalnych). Jeżeli dowóz zapewniają rodzice ucznia otrzymują oni zwrot kosztów przejazdu środkami komunikacji publicznej dla dziecka oraz opiekuna. Koszty przewozu pokrywa gmina.

6. Finansowanie. System oświaty w Polsce jest finansowany z budżetu państwa. Jednostki samorządu terytorialnego otrzymują co roku subwencję oświatową (określa to wydawane co roku rozporządzenie ministra edukacji). Jest ona przeznaczona na finansowanie m.in.: wynagrodzeń nauczycieli i innych pracowników oświatowych, wczesnego wspomagania rozwoju, wydatków związanych z indywidualnym nauczaniem. Pieniądze te dzielone są według algorytmu, w którym pod uwagę brane są m.in. liczba uczniów w danej jednostce samorządu terytorialnego oraz określone wagi (wartości punktowe przypisane dla uczniów różnych typów szkół oraz dla uczniów z różnego rodzaju dysfunkcjami, którzy otrzymali orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego). W przypadku uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim waga ta wynosi: 1,40, dla uczniów z niepełnosprawnością ruchową, z zaburzeniami psychicznymi – 2,90, dla uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu głębokim, z niepełnosprawnościami sprzężonymi oraz z autyzmem – 9,50. Co oznacza, że **na kształcenie uczniów z autyzmem przeznaczana jest dotacja ponad trzykrotnie**

większa niż na kształcenie uczniów z innymi zaburzeniami psychicznymi i aż 9,5 razy większa niż dla uczniów zdrowych.

7. Czas trwania nauki. Nauka w Polsce jest obowiązkowa do 18 roku życia. Kształcenie dzieci i młodzieży niepełnosprawnych w Polsce jest prowadzone od 7. do 18. roku życia – w przypadku szkoły podstawowej, 21. roku życia – w przypadku gimnazjum, 24. roku życia – w przypadku szkoły ponadgimnazjalnej (np. szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy). Wszystkie dzieci 6 letnie w Polsce (w tym dzieci z autyzmem) mają dodatkowo obowiązek odbyć roczne przygotowanie przedszkolne (tzw. klasa „0”).

Ocena, potrzeby zmian, komentarz:

System edukacji w Polsce w najszerszym zakresie uwzględnia potrzeby i prawa dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, w tym dzieci i młodzieży z autyzmem. Rozwiązania prawne i nakłady finansowe są, w porównaniu z innymi resortami, przyjazne dla osób z autyzmem.

Niestety, problemem, który często utrudnia, lub uniemożliwia dzieciom i młodzieży z autyzmem korzystanie z przyznanych im praw jest brak wykwalifikowanej kadry przygotowanej do tworzenia programów nauczania dla uczniów z zaburzeniami rozwojowymi. Wciąż brakuje sieci oddziałów integracyjnych i specjalnych tworzonych dla uczniów niepełnosprawnych. Brak rozwiązań systemowych, które obligowałyby władze oświatowe i samorządowe do zapewnienia warunków do nauki dzieciom z autyzmem, pozostawia często inicjatywę i decyzję dyrektorom placówek, którzy z różnych względów nie mogą lub nie chcą przyjąć do szkoły dzieci i młodzieży z autyzmem.

Wydaje się, że najważniejsze zmiany prawno-organizacyjne, ale przede wszystkim organizacyjne, powinny uwzględnić:

- zwiększenie subwencji oświatowej dla dzieci niepełnosprawnych uczęszczających do przedszkola z 4,0 do 9,5 (subwencja miałaby być 9,5 razy większa niż na dziecko zdrowe), tak by była ona równa subwencji dla dzieci z autyzmem uczęszczających do szkół,
- stworzenie we wszystkich typach przedszkoli i szkół odpowiedniej ilości miejsc dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych,
- kształcenie kadry pedagogicznej **i wspierającej** do pracy z OZA
- **wprowadzenie obowiązkowego asystenta osoby z autyzmem na teren placówek oświatowych, w obecnym stanie prawnym uczestnictwo asystenta jest możliwe, ale uzależnione od decyzji dyrektorów placówki, którzy są często niechętni wprowadzeniu dodatkowych osób na teren szkół. Także nauczyciele są niechętni obawiając się kontroli osoby z zewnątrz)**
- zapewnienie dodatkowych zajęć rewalidacyjnych dla wszystkich uczniów niepełnosprawnych.

Opracowanie:

Agnieszka Deja, specjalista ds. socjalnych, Zespół ds. Rzecznictwa, Fundacja SYNAPSIS

lipiec 2006 r.